

§2. Hàm số bậc nhất

A. Lý thuyết

1. Hàm số bậc nhất là hàm số có dạng $y = ax + b$, trong đó a, b là các hệ số, $a \neq 0$.

* **Tập xác định:** $D = \mathbb{R}$.

* **Chiều biến thiên:** Hàm số $y = ax + b$

- Đồng biến trên khoảng $(-\infty; +\infty)$ nếu $a > 0$;

- Nghịch biến trên khoảng $(-\infty; +\infty)$ nếu $a < 0$.

* **Đồ thị:** Đồ thị của hàm số $y = ax + b$ ($a \neq 0$) là một đường thẳng gọi là đường thẳng $y = ax + b$. Đường thẳng này có hệ số góc bằng a và:

- Không song song và không trùng với các trục tọa độ;

- Cắt trục tung tại điểm $B(0; b)$ và cắt trục hoành tại điểm $A\left(\frac{-b}{a}; 0\right)$.

2. Cho hai đường thẳng $(d): y = ax + b$ và $(d'): y = a'x + b'$, ta có:

- (d) song song với (d') khi và chỉ khi $a = a'$ và $b \neq b'$.

- (d) trùng với (d') khi và chỉ khi $a = a'$ và $b = b'$.

- (d) cắt (d') khi và chỉ khi $a \neq a'$.

B. Các dạng toán điển hình

Dạng 1

Chiều biến thiên của hàm số bậc nhất

Ví dụ 1: Cho các hàm số sau:

$$y = 2x + 3; y = 1 - 0,3x; y = (1 - \sqrt{2})(x - 1) + 1; y = \frac{2x + 5}{3} - \frac{x}{2}; y = \frac{1}{2} - \frac{3 + x}{5}.$$

Trong các hàm số trên, có bao nhiêu hàm số đồng biến trên $\mathbb{R}$?

A. 1.

B. 2.

C. 3.

D. 4.

Lời giải

Hàm số $y = 2x + 3$ có hệ số góc $a = 2 > 0$ nên đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Hàm số $y = 1 - 0,3x$ có hệ số góc $a = -0,3 < 0$ nên nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

Hàm số $y = (1 - \sqrt{2})(x - 1) + 1$ có hệ số góc $a = 1 - \sqrt{2} < 0$ nên nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

Hàm số $y = \frac{2x + 5}{3} - \frac{x}{2} \Leftrightarrow y = \frac{x}{6} + \frac{5}{6}$ có hệ số góc $a = \frac{1}{6} > 0$ nên đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Hàm số $y = \frac{1}{2} - \frac{3 + x}{5}$ có hệ số góc $a = -\frac{1}{5} < 0$ nên nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

Vậy có tất cả 2 hàm số đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Đáp án B.

Ví dụ 2: Hàm số $y = \frac{5 - 3x}{5 - 3m}$ (m là tham số) nghịch biến trên $\mathbb{R}$ khi và chỉ khi:

A. $m \geq \frac{5}{3}$.

B. $m > \frac{5}{3}$.

C. $m \leq \frac{5}{3}$.

D. $m < \frac{5}{3}$.

STUDY TIP

Chiều biến thiên của hàm số bậc nhất phụ thuộc vào dấu của hệ số a .

STUDY TIP

Nếu biểu thức của hàm số có nhiều số hạng chứa x thì ta cần phải rút gọn về dạng $y = ax + b$ rồi mới xét sự biến thiên.

Lời giải

Cách 1: Hàm số $y = \frac{5-3x}{5-3m}$ có hệ số góc $a = \frac{-3}{5-3m}$. Hàm số nghịch biến trên $\mathbb{R}$ khi và chỉ khi $\frac{-3}{5-3m} < 0 \Leftrightarrow 5-3m > 0 \Leftrightarrow m < \frac{5}{3}$. D là đáp án đúng.

Cách 2: Rõ ràng m phải khác $\frac{5}{3}$. Với $m = 1 < \frac{5}{3}$, hàm số có dạng $y = \frac{5-3x}{2}$ có hệ số góc $a = \frac{-3}{2} < 0$ nên nghịch biến trên $\mathbb{R}$. Từ đó suy ra đáp án đúng là D.

Đáp án D.

Dạng 2

Vị trí tương đối, sự tương giao giữa các đường thẳng

Ví dụ 3: Cho các đường thẳng sau:

$$y = \frac{1}{\sqrt{2}}x + 1; y = \frac{-1}{\sqrt{2}}x + 3; y = \frac{2}{\sqrt{2}}x + 2;$$

$$y = \sqrt{2}x - 2; y = \frac{1}{\sqrt{2}}x - 1 \text{ và } y = -\left(\frac{\sqrt{2}}{2}x - 3\right).$$

Trong các đường thẳng trên, có bao nhiêu cặp đường thẳng song song?

A. 0.

B. 1.

C. 2.

D. 3.

Lời giải

Ta có $y = \frac{2}{\sqrt{2}}x + 2 \Leftrightarrow y = \sqrt{2}x + 2; y = -\left(\frac{\sqrt{2}}{2}x - 3\right) \Leftrightarrow y = \frac{-1}{\sqrt{2}}x + 3$.

Từ đó ta thấy có 2 cặp đường thẳng song song, đó là:

$$y = \frac{1}{\sqrt{2}}x + 1 \text{ và } y = \frac{1}{\sqrt{2}}x - 1; y = \frac{2}{\sqrt{2}}x + 2 \text{ và } y = \sqrt{2}x - 2.$$

Đáp án C.

Ví dụ 4: Cho hai đường thẳng $(d): y = (m^2 - 3m)x + 3$ và $(d'): y = -2x + m + 1$. Có bao nhiêu giá trị của tham số m để hai đường thẳng song song với nhau?

A. 0.

B. 1.

C. 2.

D. vô số.

Lời giải

$$(d) \parallel (d') \text{ khi và chỉ khi } \begin{cases} m^2 - 3m = -2 \\ 3 \neq m + 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} m^2 - 3m + 2 = 0 \\ m \neq 2 \end{cases} \Leftrightarrow m = 1.$$

Vậy có 1 giá trị của tham số m để hai đường thẳng song song với nhau.

Đáp án B.

Ví dụ 5: Cho đường thẳng $(d): y = ax + b$. Tìm $4a + b$, biết (d) cắt đường thẳng $y = 2x + 5$ tại điểm có hoành độ bằng -2 và cắt đường thẳng $y = -3x + 4$ tại điểm có tung độ bằng -2 .

A. $4a + b = \frac{-7}{2}$.

B. $4a + b = \frac{7}{2}$.

C. $4a + b = \frac{-5}{2}$.

D. $4a + b = \frac{5}{2}$.

Lời giải

$$x = -2 \Rightarrow y = 1 \Rightarrow (d) \text{ đi qua điểm } A(-2; 1);$$

$$y = -2 \Rightarrow -3x + 4 = -2 \Rightarrow x = 2 \Rightarrow (d) \text{ đi qua điểm } B(2; -2).$$

STUDY TIP

Điểm A là giao điểm của hai đường thẳng d và $d' \Leftrightarrow$ tọa độ của A thỏa mãn phương trình của cả d và d'

Từ đó ta có hệ $\begin{cases} -2a + b = 1 \\ 2a + b = -2 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} a = \frac{-3}{4} \\ b = \frac{-1}{2} \end{cases} \Rightarrow 4a + b = \frac{-7}{2}.$

Đáp án A.

Ví dụ 6: Cho hai đường thẳng $(d): y = x + 1$ và $(d'): y = -x + 3$ cắt nhau tại C và cắt Ox theo thứ tự tại các điểm A và B . Tính diện tích S của tam giác ABC .

- A. $S = 8$. B. $S = 6$. C. $S = 4$. D. $S = 2$.

Lời giải

Phương trình hoành độ giao điểm của (d) và (d') : $x + 1 = -x + 3 \Leftrightarrow x = 1$.

Với $x = 1$ thì $y = 1 + 1 = 2$. Ta có $C = (1; 2)$.

Dễ thấy $A = (-1; 0)$ và $B = (3; 0)$.

Diện tích tam giác ABC là $S = \frac{1}{2}AB \cdot CH = \frac{1}{2} \cdot 4 \cdot 2 = 4$.

Đáp án C.

Ví dụ 7: Cho số nguyên dương m . Biết ba đường thẳng $y = \frac{2x + m}{3}$, $y = x + \frac{5}{2}$ và $y = 4x - 2$ đồng quy. Tìm số ước nguyên dương của m .

- A. 0. B. 1. C. 2. D. 3.

Lời giải

Xét phương trình hoành độ giao điểm của hai đường thẳng $y = x + \frac{5}{2}$ và

$y = 4x - 2$: $x + \frac{5}{2} = 4x - 2$. Giải phương trình tìm được $x = \frac{3}{2}$.

Suy ra ba đường thẳng đã cho đồng quy tại điểm $I\left(\frac{3}{2}; 4\right)$.

Đường thẳng $y = \frac{2x + m}{3}$ đi qua điểm $I\left(\frac{3}{2}; 4\right) \Leftrightarrow \frac{2 \cdot \frac{3}{2} + m}{3} = 4 \Leftrightarrow m = 9$.

Vậy m có 3 ước nguyên dương.

Đáp án D.

Dạng 3

Điểm cố định của họ đường thẳng

Ví dụ 8: Cho đường thẳng $(d): y = (m - 1)x + 2m - 3$, trong đó m là tham số. Gọi M là điểm cố định mà (d) luôn đi qua với mọi m . Tính OM .

- A. $OM = \sqrt{5}$. B. $OM = 2$. C. $OM = 1$. D. $OM = \sqrt{10}$.

Lời giải

Cách 1: Giả sử $M = (x_0; y_0)$; (d) luôn đi qua M với mọi m khi và chỉ khi:

$$\begin{aligned} y_0 &= (m - 1)x_0 + 2m - 3 \quad \forall m \Leftrightarrow (x_0 + 2)m = y_0 + x_0 + 3 \quad \forall m \\ &\Leftrightarrow \begin{cases} x_0 + 2 = 0 \\ y_0 + x_0 + 3 = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x_0 = -2 \\ y_0 = -1 \end{cases} \end{aligned}$$

STUDY TIP

Ba đường thẳng d_1, d_2, d_3 đồng quy $\Leftrightarrow d_1, d_2, d_3$ cùng đi qua một điểm $\Leftrightarrow d_1$ đi qua giao điểm của d_2 và d_3

STUDY TIP

Phương trình $am = b$ thỏa mãn với mọi $m \in \mathbb{R}$ khi và chỉ khi $a = b = 0$.

STUDY TIP

Với $M = (x_0; y_0)$ thì
 $OM = \sqrt{x_0^2 + y_0^2}$.

Dạng 4

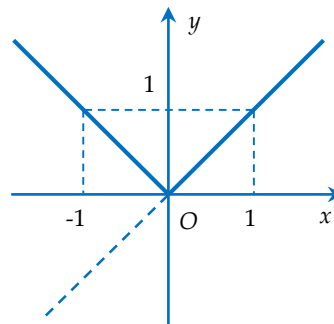
Hàm số $y = |ax + b|$

Ví dụ 9: Vẽ đồ thị hàm số $y = |x|$.

Lời giải

$$\text{Ta có } y = |x| = \begin{cases} x & \text{khi } x \geq 0 \\ -x & \text{khi } x < 0 \end{cases}.$$

Từ đó ta có đồ thị hàm số là đường nét liền gấp khúc như trong hình dưới đây.

* Tổng quát:

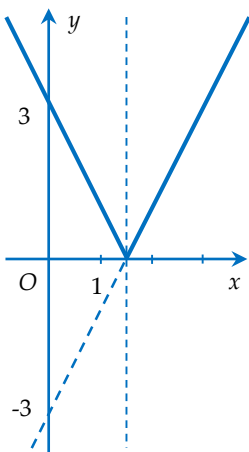
Xét hàm số $y = |ax + b|$ ($a \neq 0$).

$$\text{Ta có } y = |ax + b| = \begin{cases} ax + b & \text{khi } ax + b \geq 0 \\ -(ax + b) & \text{khi } ax + b < 0 \end{cases}.$$

Cách vẽ đồ thị hàm số $y = |ax + b|$ ($a \neq 0$):

- Vẽ đường thẳng $y = ax + b$;
- Lấy đối xứng phần nằm dưới trục hoành của đường thẳng $y = ax + b$ qua trục hoành rồi xóa phần nằm dưới trục hoành đó đi.

Ví dụ ta có đồ thị của hàm số $y = |2x - 3|$ là đường nét liền gấp khúc như trong hình bên.

* Nhận xét: Hàm số $y = |ax + b|$ ($a \neq 0$):

- Có đồ thị là một đường gấp khúc, đối xứng qua đường thẳng $x = -\frac{b}{a}$ và cắt trục

hoành tại điểm $I\left(-\frac{b}{a}; 0\right)$;

- Nghịch biến trên khoảng $\left(-\infty; -\frac{b}{a}\right)$, đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{b}{a}; +\infty\right)$.

Đặc biệt, hàm số $y = |x|$ là một hàm số chẵn, có đồ thị đối xứng qua trục tung, nghịch biến trên khoảng $(-\infty; 0)$, đồng biến trên khoảng $(0; +\infty)$.

STUDY TIP

Đồ thị hàm số $y = |ax + b|$ ($a \neq 0$) luôn có hình dạng là một chữ V với đáy nhọn (điểm thấp nhất) thuộc trục hoành (giá trị nhỏ nhất luôn bằng 0).

Ví dụ 10: Hàm số $y = |-x-3| + |2x+1| + |x+1|$ đồng biến trong khoảng nào dưới đây?

A. $(-\infty; +\infty)$.

B. $(-3; +\infty)$.

C. $(-1; +\infty)$.

D. $\left(-\frac{1}{2}; +\infty\right)$.

Lời giải

Ta có $y = |-x-3| + |2x+1| + |x+1| = |x+3| + |2x+1| + |x+1|$. Lại có:

$$|x+3| = \begin{cases} x+3 & \text{khi } x \geq -3 \\ -x-3 & \text{khi } x < -3 \end{cases}; |x+1| = \begin{cases} x+1 & \text{khi } x \geq -1 \\ -x-1 & \text{khi } x < -1 \end{cases}; |2x+1| = \begin{cases} 2x+1 & \text{khi } x \geq -1/2 \\ -2x-1 & \text{khi } x < -1/2 \end{cases}.$$

Từ đó ta có bảng sau:

x	$-\infty$	-3	-1	$-\frac{1}{2}$	$+\infty$
$ x+3 $	$-x-3$	$x+3$	$x+3$	$x+3$	$x+3$
$ x+1 $	$-x-1$	$-x-1$	$x+1$	$x+1$	$x+1$
$ 2x+1 $	$-2x-1$	$-2x-1$	$-2x-1$	$2x+1$	$2x+1$
y	$-4x-5$	$-2x+1$	3	$4x+5$	

Từ bảng trên suy ra hàm số đã cho đồng biến trong khoảng $\left(-\frac{1}{2}; +\infty\right)$.

Lưu ý: Có thể dùng máy tính cầm tay (chức năng TABLE) để tìm khoảng đồng biến của hàm số (xem lại Bài 1 – Đại cương về hàm số).

Đáp án D.